

TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Bank ishi kafedra o'qituvchisi

Abduvaxobov Shaxzod

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Maxmudova Rayxona

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarga bog'liq bo'lgan muammolar aniqlangan va ularni ularni hal qilishga qaratilgan asosli fikr va mulohazalar keltirib o'tilgan

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, ta'sir etuvchi omillar, tashqi va ichki omillar

Kirish. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etishda davlatning, jumladan, davlat siyosatining o'rni beqiyosdir, bunga sabab, iqtisodiy va moliyaviy qiyinchiliklarni boshidan kechirayotgan banklarga davlat yordam qo'lini cho'zadi. Sababi, bu orqali banklarga davlat bozordagi mavqeini tiklashga, ularning moliyaviy shoklarni oldini olishga xizmat qiladi. Davlat bunda tijorat banklari kapitallashuviga mablag' ajratadi, buning natijasida moliyaviy qiyinchiliklarni boshidan kechirayotgan banklar likvidliligi, to'lov qobiliyatini tiklash imkoniyati paydo bo'ladi.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi makroiqtisodiy omillar ichida davlatning soliq siyosatini ham misol sifatida keltirib o'tish mumkin. Sababi, soliqlar hajmi ham tijorat banklarini rivojlantirish, yangi bank mahsulotlarini mijozlarga taqdim etishini kechiktirish 392 yoki xizmatlarning ancha qimmatlashishiga olib kelishi mumkin. Shu bois, O'zbekiston Respublikasida yangi tashkil etilayotgan tijorat banklari uchun soliq to'lovlariga turli imtiyozlar berish amaliyoti qo'llanib kelinmoqda

Shu bilan birga, zamonaviy va xorijiy banklar tajribasiga muvofiq, texnologik, mahsuldorlik va innovatsiyalarni joriy etish, risklarni kamaytirish, banklar faoliyati barqarorligini ta'minlashda strategik qarorlar qabul qilishni aniqlash katta ahamiyat kasb etadi. Shu bois, banklar faoliyatiga oid qonunchilik tizimini yangilash ular faoliyatini tubdan yangilashlarga, turli innovatsiyalarni joriy etishga sabab bo'ladi. Tijorat banklari strategik hujjatlarini tayyorlash murakkab analitik ish hisoblanadi. Achinarlisi shundaki, banklarda kuchli analitikaning mavjud emasligi, strategik xujjatlar tayyorlanishida umumiylik, maqsadni yozish bilan cheklanish, eng achinarlisi esa uni amalga oshirish mexanizmlari to'liq bayon etilmasligi natijasida, ko'zlangan maqsadga erishish murakkabligini keltirib chiqadi. Shuningdek, bu kabi holatlar tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga putur etkazadi. Lekin, buning aksi bo'lganda, tijorat banklari moliyaviy barqarorligini nafaqat mustahkamlashga, balki kelgusida faoliyatini yanada rivojlantirishga va moliyaviy mustahkamligini oshirishga xizmat qiladi.

Bank infratuzilmasi tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashga ta'sir etuvchi omillardan biri hisoblanadi. Bank infratuzilmasi mamlakatda tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash metodologiyasini, kadrlar bilan ta'minlanganlik, ilmiy va texnologik, shuningdek, tartibga solish va audit olib borish tizimi mavjudligini nazarda tutadi. Bank infratuzilmasining mavjudligi, tijorat banklari faoliyati mustahkamligi va barqarorligini ta'minlashga zamin yaratadi, ularni ishonchli xizmat qilishi va rivojlanib borishining kafolati hisoblanadi. Banklar bozorda o'zlarini erkin his etib, o'z faoliyatlarini yanada innovatsion jihatdan rivojlantirishga intilishi kuchayib boradi. Ma'lumotlarning etarililigi, ular faoliyatini pronozlash va shunga ko'ra istiqbolda rivojlanishni belgilashga yordam beradi. Achinarlisi, mamlakatimiz bank tizimida ko'p yillar davomida aholining naqd pullar bilan bo'lgan pul aylanishida bankomatlarining etishmasligi yoki mavjud emasligi, naqd pul berishda mavjud muammolar yoki valyuta operatsiyasidagi ayrim muammolarning mavjudligi tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatib keldi. Hozirgi kunda ushbu muammolarning bartaraf etilgani naqd pul aylanishi va xorijiy valyuta ayirboshlash masalasida muammolar nisbatan hal etilgani, raqobat sharoitida tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashga va uni mustahkamlab borishga xizmat qilmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasi bank xizmatlarini

takomillashtirish va innovatsiyalarni joriy etib borish, bir soʻz bilan aytganda, bank infratuzilmasini yaxshilash orqali tijorat banklari moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qilishi, mijozlarning tijorat banklariga va bank tizimiga boʻlgan ishonchini oshiradi va 394 bozorida banklar mavqeini tiklab borishiga xizmat qiladi. Shu bois, tijorat banklari raqobat sharoitida ham foydasini oshirib borishlari bilan birga, ular infratuzilmasiga alohida eʼtibor qaratishlari lozim deb hisoblaymiz.

Mijozlar, kontragentlar va aholining moliya-kredit tashkilotlari va tijorat banklariga boʻlgan ishonchining oshib borishi ham yuqoridagi fikrlarimizning davomi hisoblanadi. Ishonch fundamental xarakterga ega boʻlgan jarayon hisoblanadi. Tijorat banklari ularga boʻlgan ishonch mustahkam boʻlgan holatda, boshqa banklardan qiyinchiliklarsiz kredit resurslari jalb etadi, mijozlar koʻz oʻngida ishonchli hamkor sifatida maydonga chiqadi va ulardan omonatlar va depozitlar jalb etishda boshqa banklarga qaraganda ustunlikka ega boʻladi. Chunki, ishonchning boʻlmasligi, banklar kredit resurslarining bahosi qimmatlashadi, likvidlilik holatiga putur etadi, bozorda vahima boshlanadi va tijorat banklari moliyaviy barqarorligi pasayadi. Bejizga xorijiy adabiyotlarda soʻnggi paytlarda inqirozlarni – “ishonchlilik inqirozi” deb taʼrif berishmayapti. Sababi, ishonch yoʻqolsa bu tijorat banklarining barcha operatsiyalari va uning bozordagi oʻrniga katta putur etadi. Afsuski, bugungi kunda olimlar va tartibga soluvchi xalqaro moliya tashkilotlari tomonidan tijorat banklari “ishonchlilik nazariyasi” ishlab chiqilmagani, ishonchlilik yoʻqolishi, inqiroz holatiga olib kelishi, uni baholash masalalari chuqur tadqiq etilmaganligi bilan belgilanadi.

Banklar moliyaviy barqarorligiga taʼsir etuvchi omillardan yana biri bu xarajatlarni tejash hisoblanadi. Har qanday tashkilot kabi tijorat banklarida ham oʻz xarajatlari mavjud boʻladi, lekin, bu xarajatlar va daromadlarini banklar tegishli tartibda oʻlchab borishlari lozim boʻladi. Bu erda barqarorlikni taʼminlashda banklarga xarajatlar tarkibi va byudjetlashtirish katta yordam beradi. Qolaversa, ushbu ishlarni amalga oshirishda tijorat banklari daromadlari etarli boʻlishi, shuningdek, kundalik tartibda bank joriy faoliyatini tahlil etib borishi va keng tarzda moliyaviy barqarorligini oshirib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi tashqi omillari ichida raqobat muhiti ham katta o'rin tutadi. Raqobat muhiti etarli darajada rivojlangan sharoitda, tijorat banklari raqobatchi tijorat banklari faoliyatini o'rganib boradi, ancha faol ishlashni, operatsiyalarini kengaytirishi, yangi va sifatli bank xizmatlarini o'z mijozlariga ko'rsatishi, bank faoliyati va xizmat ko'rsatish madaniyatini oshishiga xizmat qiladi. Etarli darajada raqobat muhiti shakllanmagan va rivojlanmagan bir sharoitda, tijorat banklari o'z faoliyatini qisqartirishiga olib keladi, bu esa oxir-oqibatda banklar moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi ichki omillar ichida eng avvalo, bank strategiyasi va rivojlanish ustuvorliklarini aniq belgilab olish masalasi dolzarb hisoblanadi. Ushbu omil, odatda bir qaraganda nazariy ahamiyat kasb etganday tuyuladi. Chunki, tijorat banklari strategiyasini ishlab chiqishda asosan yo'nalish va amalga oshiriladigan ishlar bayon etiladi. Lekin, ushbu ishlarni amalga oshirish mexanizmi va yo'llari to'liq bayon etilmaydi. Shu bois, tijorat banklari bunga rasmiy yondoshuv bilan qarashadi. Qo'shimcha ravishda, innovatsiyalarni amalga oshirishda xarajatlar manbalari yuzasidan aniqlik va izlanishlar olib borilmaydi. Shu bilan birga, bularga eskicha yondoshuv bo'lsa, ko'zlangan aniq maqsadlarga erishishda turli qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Xulosa: Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillar bilan bog'liq bo'lgan quidagi xulosaga kelish mumkin. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash ko'plab ichki va tashqi omillar bilan chambarchas bog'liq. Xarajatlarni tejash va byudjetlashtirish jarayonlarini samarali yo'lga qo'yish banklarning moliyaviy holatini barqaror saqlashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ichki infratuzilmaning rivojlanganligi, xususan, malakali va intellektual salohiyatga ega kadrlarning mavjudligi, bank ichki nazorat tizimi va me'yoriy hujjatlarining mukammalligi bank faoliyatining mustahkam poydevorini shakllantiradi. Innovatsion texnologiyalarning tezkor joriy etilishi, marketing tadqiqotlarining chuqur o'rganilishi va sifatli boshqaruv siyosati esa risklarni kamaytirib, banklarning bozordagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi. Eng asosiysi, yuqori professional tayyorgarlikka ega mutaxassislar va strategik rivojlanish

siyosatining mavjudligi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishishning muhim kafolati sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11-sentyabrdagi PF-158

son "O'zbekiston -2030 strategiyasi to'g'risida" Farmoni

2 Moliya va bank ishi. Elektron ilmiy jurnal.// 2/2020.

3 Abdulazizovich, Abduvoxidov Akmal, and Obilov Mirkomil Rashidovich. "RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNING MOLIYAVIY BOZORGA TA'SIRI." International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research (2022): 71-75.

4 Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2013. – С. 483–484.

5 Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2013. – С. 486–488.